

Hanna Dolata

Rola Elizawety Bagriany w przełomie antymodernistycznym w Bułgarii

---

Studia Rossica Posnaniensia 20, 155-162

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ROLA ELIZAWETY BAGRIANY
W PRZEŁOMIE ANTYMODERNISTYCZNYM W BUŁGARII

THE ROLE OF ELIZEVETA BAGRIANA
IN THE ANTIMODERNISTIC BREAKTHROUGH IN BULGARIA

HANNA DOLATA

The author's interest is concentrated on the place of E. Bagriana's poetry against the background of polemics and creative manifestos of poets of the 20's of this century. She is also interested in the opposition to symbolism — tradition already encountered, with pointing to the role which this poet played in the antimodernistic breakthrough. The new experience of the world and ways of expressing it make it possible to place Bagriana at the forefront of poets of antimodernistic breakthrough in Bulgaria.

Hanna Dolata, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Instytut Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej, ul. Marchlewskiego 124/126, 61 - 874 Poznań, Polska — Poland.

Ogólnoeuropejskie tendencje zmiany modelu poezji symbolistycznej, obejmujące jej filozofię i poetykę, do Bułgarii dotarły na początku lat dwudziestych. Lata dwudzieste, a zwłaszcza ich pierwsze pięciolecie, to w życiu społeczno-politycznym Bułgarii okres burzliwy. Odpowiadają mu równie dynamiczne i intensywne przemiany w życiu literackim. Rewolucja Październikowa w Rosji, klęska poniesiona w I wojnie, powstanie we wrześniu 1923 roku, wszystko to doprowadziło w rezultacie do radykalizacji poglądów twórców literatury. Świadczy o tym choćby rozwój poezji proletariackiej z twórczością Ch. Smirnenskiego jej czołowego przedstawiciela.

Uświadomiono sobie wówczas kryzys i nieprzystawalność idei i konwencji symbolizmu do nowej sytuacji społeczno-politycznej, co z kolei zrodziło przeświadczenie o konieczności nowych poszukiwań literackich.

Zdaniem S. Chadżikosewa, wszystkie europejskie prądy awangardowe przyjęły w Bułgarii postać kryzysu świadomości poetyckiej symbolizmu¹. Zgodnie z tą tezą powszechne wówczas przekonanie o dewaluacji wzorów modernistycznych doprowadziło do zanegowania i przewyciężenia tradycji rodzimego modernizmu. Złożył się na nią dorobek twórczy poetów z grupy Sławejkowa oraz będących pod jego silnym wpływem, a jednocześnie różnią-

---

¹ С. Хаджикосев, *Ламар или надпрепускане с годишите*, „Септември” 1973, nr 1, s. 165.

cych się od niego uczestników nowej generacji poetyckiej z T. Trajanowem, D. Debeljanowem, N. Lilijewem na czele.²

Okres trwania modernizmu w jego dwóch etapach G. Canew zamknął latami 1905 - 1913 i 1913 - 1922, gdzie rok 1922 to data założenia epigońskiego „Hiperionu”³.

Mimo konfliktów i różnic dwóch generacji modernistów, zdaniem J. Koški, nie sposób nie dostrzec jedności całego ruchu. Jego rezultatem było wypracowanie przez poetów drugiej fali moderny symbolistycznego stylu⁴. W stylu tym tuż po wojnie symboliści zaprezentowali swój najcenniejszy dorobek: Lilijew — *Ptaki nocą*, *Plamy księżycowe*, Debeljanow — *Wiersze*, Trajanow — *Ballady bułgarskie*. Te mistrzowskie osiągnięcia nie były jednak w stanie utrzymać symbolistów na już zdobytych pozycjach. Wojenna klęska starego porządku rzeczy była także ich klęska.

Bunt antymodernistyczny ujawnił się zarówno w programach, jak i samej poezji. Niniejsza praca stanowi próbę umiejscowienia poezji E. Bagriany na tle polemiki i manifestacji twórczych poetów lat dwudziestych oraz w opozycji do symbolizmu — tradycji zastanej, ze wskazaniem na rolę, jaką poetka ta odegrała w przełomie antymodernistycznym. Polemiki o istotę i kształt nowej poezji prowadzili przeciwnicy i epigoni symbolizmu na łamach nowo powstałych po I wojnie lub istniejących już pism.

Uosobieniem intensywności poszukiwań twórczych lat dwudziestych jest poezja i działalność krytyczno-literacka. G. Milewa, który wyszedł z kręgów symbolizmu podjął próbę odnowy poezji w duchu ekspresjonistycznego aktywizmu, zainteresowania dla społecznych i politycznych problemów współczesności⁵. Swój spór z symbolizmem, poglądy na nową literaturę Milew prezentował na łamach utworzonych przez siebie pism: „Wezni” i „Płomyk”, niejednokrotnie wypowiadając się w nich przeciwko „gładkim, słodkim strofom, odrażającym w swej słodkości”. Tworzenie tych strof nazywał Milew „dezercją od życia, świata”, a uzdrowienie „martwej poezji” symbolistów widział w nasyceniu jej surowymi sokami, w realizacji własnego hasła „zbarbaryzowania” poezji bułgarskiej. Odchodzących od symbolizmu „Hiperion” oskarża również, że nie umieją „znaleźć dość moralnej siły, aby zostać wiernymi walce w imię zasad i ideałów”; Milew nie jest więc wyjątkiem⁶. Spod panowania symbolizmu wyzwalały się kolejno Jasenow, Popdimitrow, Stojanow. Wyrażając nowe treści środkami konwencji symbolistycznej nie oni są prawdziwymi autorami przełomu antymodernistycznego. Z polemik anty-

² J. Koška, *Bulharska basnicka moderna*, Bratislava 1972, s. 197.

³ Г. Цанев, *На прелома между две столетия*, София 1971, s. 133.

⁴ J. Koška, op. cit., s. 199.

⁵ A. Hutnikiewicz, *Od czystej formy do literatury faktu*, Warszawa 1976, s. 70 - 92.

⁶ Г. Цанев, *По нови пътища*, София 1973, s. 83.

symbolistycznych lat dwudziestych zrodziła się nowa poezja, choć niekiedy to ona właśnie, jak w przypadku Bagriany, wyprzedzała wystąpienia o charakterze postulatycznym. Czasem także twórcy konkretnych realizacji poetyckich byli, jak na przykład N. Furnadżijew, jednocześnie autorami programów poetyckich.

Mimo że opozycja antymodernistyczna objęła wiele zjawisk — od tematyki po sferę artystyczną, to jednak bułgarskie polemiki z symbolizmem były przede wszystkim wystąpieniami przeciwko dekadencej postawie światopoglądowej⁷. Tak bowiem pojmowano w latach dwudziestych termin symbolizm oznaczający nie tyle poetykę, co rodzaj uczuciowości.

Twórcy nowej poezji zanegowali symbolistyczny egocentryzm i uczuciową wylewność, zastępując je zainteresowaniem światem zewnętrznym i jego ziemskimi urokami.

Zdaniem R. Likowej, najwyraźniej moment rehabilitacji rzeczywistości i ludzkich zmysłów wyraził N. Furnadżijew w swej recenzji poezji T. Trajanowa: „Jego metafizyczność i mglistość jest nam obca, męczy nas (...) Nasze oczy szukają czegoś konkretnego, wyraźnego, ręce chcą dotykać, nogi szukają kroków na ziemi (...)”⁸.

W dziedzinie twórczości poetyckiej doskonałym potwierdzeniem deklaracji Furnadżijewa są wiersze z tomiku *Wieczna i święta* E. Bagriany.

Nowe pokolenie poetów, do którego należała i Bagriana, podjęło wysiłek, jak pisze P. Dinekow, aby ściągnąć poezję na ziemię i uczłowieczyć, aby przemówić zwykłym, codziennym językiem⁹. Generacja poetów — autorów propozycji antymodernistycznej — całkowicie wyleczona została z neuraszniei symbolistów, odzyskawszy utracone przez nich poczucie przynależności człowieka do świata natury. Dla jednych, w tym dla E. Bagriany, A. Razcwetnikowa, A. Dańczewa, N. Furnadżijewa, próbę wyzwolenia się z nieuleczalnego smutku swych literackich poprzedników, a także z powszechnego przygnębienia i rozpaczycy czasów wojny i września 1923 roku był bergsonowski witalizm z jego optymizmem¹⁰. Dla innych — tych spod znaku „Nowo wreme”, „Czerwen smiach” — doskonałą terapią okazał się radykalizm społeczny, aktywizm, nakazujący artyście czynnie uczestniczyć w przemianach rzeczywistości.

W tym różnorodnym artystycznie i ideowo kontekście twórców poezji bułgarskiej lat dwudziestych, poezji przełomu antymodernistycznego E. Bagriana zajmuje istotne miejsce. R. Likowa uważa, że chociaż poezja Bagriany

---

⁷ Г. Цанев, *На прелома между две столетия*, op. cit., s. 150.

⁸ Р. Ликова, *Эстетически прелом в поэзията на 20-те години*, София 1978, s. 303.

⁹ P. Dinekow, *O bułgarskiej literaturze, folklorze i związkach z Polską*, Warszawa 1977, s. 358.

¹⁰ Г. Цанев, *Проблеми на днешната българска литература*, София 1939, s. 24, 40.

nie była bezpośrednio związana z walkami rewolucyjnymi, to można o niej mówić jako o jednej z najważniejszych w artystycznym przełomie lat dwudziestych¹¹. Bagriane obca była nie tylko rewolucyjność w poezji; nie należała ona również do żadnego z ugrupowań, nie podpisała się pod żadnym z teoretycznych programów poetyckich sobie współczesnych. A jednak w jej liryce znalazły odbicie charakterystyczne dla poezji lat dwudziestych tendencje: witalistyczny zachwyt życiem, sensualizm w sposobie odczuwania świata, zafascynowanie tym co pierwotne, rodzime, rdzennie bułgarskie¹².

Wydając w 1927 roku swój pierwszy tomik *Wieczna i święta*, była Bagriana uznana poetką, o której od czasu debiutu w 1915 roku w czasopiśmie „Myśl Współczesna” krytycy zdążyli napisać dużo dobrego. Także tomik *Wieczna i święta* został przyjęty entuzjastycznie. Wiersze w nim zawarte mają wszelkie znamiona polemiki zarówno z symbolistycznym ujmowaniem świata, jak i z poetyką modernizmu. W tych dwóch ściśle łączących się sferach dokonał się, między innymi za sprawą autorki *Wiecznej i świętej*, przełom antymodernistyczny w poezji bułgarskiej lat dwudziestych.

Wiersze Bagriany z tomiku *Wieczna i święta* cechuje zachwyt życiem, jego realnymi urokami. Poetka pozbawiona zupełnie metafizycznych niepokojów swych literackich poprzedników, z właściwym sobie optymizmem deklaruje:

A iskam samo, samo da obiczam,
 żaduвам iskrostrujno, swetło wino;
 ot wsjaka tymna misyl se otriczam,
 kraj swoja wrag bezzłobno szte otmina¹³.

Witalizm wierszy Bagriany to także akceptacja ziemskiej miłości, zawarta w jakże obcych mistyce symbolistów lirykach miłosnych tej poetki. Daje w nich Bagriana analizę wszelkich uczuć i przeżyć, zarówno tych „świętych” jak i „grzesznych”, zrywając z symbolistycznym dualizmem duszy i ciała.

Filozofię życiową poetki, pogańską wręcz radość i miłość do życia Bagriany wyrażają najlepiej dwie końcowe strofy wiersza *Mydrost*:

(...) a wseweczната, zemната mydrost — tja razljana e wredom kraj nas:
 da likuwame s wedrata prolet, da goworim s kechlibarnoto ljato i naesen — s usmiwka
 na obicz kym sweta,
 (...) da ugasnem s weczernato słyne, da umrem s osłaneniya list...¹⁴.

Dla poetki ową mądrość stanowi ciągłe pulsowanie przyrody, gdzie życie

¹¹ P. Ликова, *История на българската литература — поети на 20-те година*, София 1979, s. 210.

¹² T. Dąbek-Wirgowa, *Historia literatury bułgarskiej*, Warszawa 1980, s. 27.

¹³ Э. Багряна, *Избрана лирика I*, София 1973, s. 35.

¹⁴ Ibid., 89.

ludzkie to jedynie moment jej wiecznego bytu. R. Likowa zauważa, że w strofach tych kryje się także filozofia czasów poetki, filozofia potwierdzająca harmonię i ład między człowiekiem i światem, dająca nowe odczucie świata, w którym nie ma lęku przed śmiercią a życie akceptuje się w chwili jego narodzin i śmierci¹⁵. Afirmacja życia, hedonizm Bagriany negują pesymistyczne, skrajnie subiektywne wyznania symbolistów, jak choćby na przykład Jaworowa w wierszu *Az stradam*:

(...) I stradam. Az prezrjach
radostite na ziwota. Stradam
w dobroto jasno — w tymen grjach
kogato padam.
az stradam¹⁶.

To modernistyczne zapatrzenie w siebie, ów introwertyzm symbolistów Bagriana jako poetka antysymbolistycznego przełomu zastępuje postawą ekstrawertywną, powrotem do ludzi, realnego świata. N. Lilijew pisał:

Moite spomeni,
ptici w noszta,
skitat bezdomni,
skitat uneseni
wyn ot sweta¹⁷.

U Bagriany w przeciwieństwie do zacytowanego fragmentu wiersza Lilijewa poeta nie znajduje się „ponad” światem, lecz w nim, wśród ludzi. A to określa charakter wypowiedzi lirycznej. Podmiot liryczny wypowiedzi Bagriany ma realny związek z wydarzeniami, o których mówi, znajduje się w mniej lub bardziej określonej sytuacji, podczas gdy symbolistyczny monolog liryczny Lilijewa jest jedynie rejestrem emocji związanej z określonym nastrojem. Konkretnie okoliczności i sytuacje będące motywacją przeżyć bohatera Bagriany poetka odczuwa zmysłowo, przenosząc często punkt ciężkości z doznań „ja” lirycznego na rzeczywistość zewnętrzną. Akceptowana przez poetkę rzeczywistość musi być słyszalna, widzialna, dotykalna. Obrazują to słowa:

Az imam oszte tołkova da widja
da czuja, da usetja i da kaža.

Zmysłowe odczuwanie świata czyni Bagriane wrażliwą na konkretny szczegół. Jest tak między innymi w *Ultimum vale*, gdzie poetka przywołuje z pamięci nawet: „(...) nomera na właka i stypkanoto// małko cwete na perona...”¹⁸.

¹⁵ Р. Ликова, *Эстетически прелом в поэзията на 20-те години*, op. cit. s. 325.

¹⁶ П. Яворов, *Съчинения в три тома*, София 1965.

¹⁷ Н. Лилиев, *Стихотворения*, София 1968.

¹⁸ Э. Багряна, op. cit., s. 46.

Obrazową konkretność uznano za właściwość stylu Bagriany¹⁹. Po konkretne słowo sięga poetka z powodu jego walorów plastycznych, lepiej oddających wymierną rzeczywistość. Wiersz *Na dacza*, gdzie realia wiejskie tworzą konkretny obraz, odwołujący się do wyobrażeń plastycznych odbiorcy, można z powodzeniem przeciwstawić „symbolistycznej muzyce” słów choćby wiersza Lilijewa *Tichijat proleten dyžd*.

W sensualizmie bliska jest Bagriana konkretnemu myśleniu człowieka pierwotnego, prostocie pieśni ludowej, której rytm oraz motywy treściowe wykorzystywała niejednokrotnie. W poetyckim świecie Bagriany występuje silnie podkreślona pierwotność, widoczna choćby w pytaniu poetki:

Kak szte sprez ti mene — wołnata, skitnicata, nepokornata — rodnata sestra na wjatyra, na wodata i na winoto...²⁰

Świat swój buduje poetka z często występujących prastarych pojęć, jak ziemia, słońce, woda, wiatr, ogień. Nawet pseudonim poetki — Bagriana — odpowiada ostrym barwom jej wierszy²¹.

Akceptacja świata rzeczy, jego piękna rzutuje na język Bagriany, który poetka, jak inni jej współcześni, kieruje ku żywej mowie. Tylko takim językiem mówić może Bagriana o konkretnej rzeczywistości. Odrzuciwszy śpiewność wiersza Bagriana posługuje się właśnie językiem mówionym, nasyconym odpowiadającą określonej sytuacji leksyką.

Powszechne w poezji antymodernistycznego przełomu dążenie do zneutralizowania subiektywizmu wypowiedzi lirycznej symbolistów realizuje z powodzeniem także Bagriana. Dokonuje tego przechodząc od bezpośredniości wyznań swych poprzedników do przeżycia wyrażonego przez konstrukcję świata przedstawionego²². Zobiektywizowanie monologu lirycznego osiąga Bagriana poprzez wyekspozowanie części opisowej wypowiedzi, bądź nastawienie na adresata, a więc realizując sytuację narracyjną lub o charakterze dramatycznym²³. Nieobecnego bądź ogólnikowo zaprezentowanego u symbolistów adresata poetka ukonkretniła, uczyniła realnym, namacalnym. Mówiąc: „Gowori, gowori, gowori — //az pritwarjam oczi i te słuszam...” czy pytając w innym wierszu: „Zaszto si dnes ti bled i myłczaliw, //zaszto ne se posmeesz, poszeguwasz?...” poetka zwraca się do rozmówcy obcego w utworze lub którego obecności można się domyślać. Wierszem, w którym wypowiedź liryczna obiektywizuje się w postaci scenki jest cytowany już *Unes*, gdzie

¹⁹ W. Medyńska, *Konkret w poezji E. Bagriany*. W: *Slawistyczne studia literaturoznawcze na VII Kongres Slawistów*, Wrocław 1973.

²⁰ Э. Багряна, op. cit., s. 49.

²¹ М. Цанева, *Петима поэти*, София 1974, s. 49.

²² M. Głowiński, *Zarys teorii literatury*, Warszawa 1972, s. 278.

²³ Ibid., s. 283.

autorka monolog rozpisuje na kwestie wygłaszane przez uczestników „dramatu”. Udramatyzowany charakter tego utworu podkreśla także jego wersyfikacja. Dialog kochanków autorka wyraża wierszem bliskim mowie potocznej, w którym rymy nie utrudniają osiągnięcia zamierzonej naturalności dialogu. Podział na role występuje i w innych wierszach Bagriany, będących także „jednoaktówkami”, jak *Otplata* czy *Interieur*. W scenkach tych, podobnie jak w wierszu *Unes*, prowadzony przez nią i niego dialog powoduje częste stosowanie przez poetkę myślników, wykrzykników — wyrażających niedopowiedzianą replikę. Udramatyzowania swych wierszy poetka dokonuje redukując także komentarz liryczny, stosując krótkie, dynamiczne zdania relacjonujące konkretne, realne przeżycia.

Wymienione niektóre tylko cechy nowego odczuwania świata oraz sposoby wyrażania innej, nowej uczuciowości, którymi posługuje się Bagriana w *Wiecznej i świętej* pozwalają na umiejscowienie tej poetki w czołówce twórców antymodernistycznego przełomu.

Wiersze Bagriany wyprzedziły wystąpienia programowe przeciwników symbolizmu, nie były realizacją konkretnych postulatów estetycznych, lecz wynikiem tendencji zarysowujących się w poezji bułgarskiej lat dwudziestych, tendencji, które złożyły się na poezję przełomu antymodernistycznego.

W latach gdy symboliści wydawali swe najcenniejsze utwory Bagriana pisała „inne” wiersze, posiadające, mimo braku zaangażowania ich autorki w prace teoretyczne, wszelkie znamiona polemiki z uczuciowością i poetyką symbolizmu. Wiersze Bagriany są jakby kondensacją, zwielokrotnieniem zjawisk występujących w ówczesnej poezji. Może dlatego, mimo wielości i różnorodności artystycznych i ideowych propozycji w poezji lat dwudziestych, właśnie wiersze Bagriany odegrały znaczną rolę w przebudowie modelu liryki postsymbolistycznej — jej emocjonalności i środków wyrazu artystycznego.

ХАННА ДОЛЯТА

РОЛЬ ЕЛИЗАВЕТЫ БАГРЯНЫ В АНТИМОДЕРНИСТСКОМ ПЕРЕЛОМЕ

Резюме

Кризис и несовместимость идеи и эстетики символизма в новой общественно-политической ситуации Болгарии 20-х годов стали причиной литературных исканий.

Настоящая работа является попыткой определения места поэзии Е. Багряны на фоне литературной полемики и поэтической практики поэтов 20-х годов.

В лирике Багряны нашли отражение тенденции характерные для болгарской поэзии 20-х годов: сенсуализм в способе восприятия реальных земных ценностей, восхищение всем,

что первичное, родное, исконно болгарское. Новое ощущение мира и способы его высказывания, которые употребляет Багряна в *Вечной и святой*, позволяют назвать эту поэтессу одним из видных создателей антимодернистского перелома.

Стихотворения Е. Багряны опередили программные выступления противников символизма, не были реализацией конкретных эстетических постулатов, но результатом тенденции в болгарской поэзии 20-х годов, поэзии антимодернистского перелома.

THE ROLE OF ELIZAVETA BAGRIANA IN THE ANTIMODERNISTIC BREAKTHROUGH IN BULGARIA

by

HANNA DOLATA

Summary

The crisis and discrepancy of ideas and conventions of symbolism and the new socio-political situation of Bulgaria of the 20's of this century created the necessity of literary quests. The antimodernistic rebellion was manifested both in programmes and in the poetry itself.

The aim of this article is to place E. Bagriana's poetry against the background of polemics and creative manifestations of the poets of the 20's, and in opposition to symbolism — the already encountered tradition, with pointing to the role which this poet played in the antimodernistic breakthrough.

In Bagriana's lyrics find their reflection tendencies which were characteristic of the poetry of the 20's: vitalistic admiration of life, sensualism in the way of experiencing the world, fascination with what is primary, native, genuinely Bulgarian.

New experiencing of the world and manners of expressing it, the manners which Bagriana uses in *Eternal and holy* make it possible to place this poet in the forefront of artists of antimodernistic breakthrough.

E. Bagriana's poems preceded the programme manifestations of the opponents of symbolism, they were not realization of concrete aesthetic postulates but the result of tendencies in Bulgarian poetry of the 20's, tendencies which went into the composition of the poetry of antimodernistic breakthrough.